

Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης στη νεότερη εποχή (1492-1950)

ΑΠΟ ΤΗΝ
«ΜΗΤΕΡΑ
ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ»
ΣΤΗ ΓΕΝΟ-
ΚΤΟΝΙΑ

ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΚΑΚΟΥΡΙΩΤΗ

Την πολυκύμαντη ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, από την εγκατάστασή τους στην πόλη, το 1492, μέχρι την επαύριο της επιστροφής όσων επέζησαν από τα ναζιστικά στρατόπεδα εξόντωσης, το 1945, είχε στο επίκεντρό της η διεθνής συνάντηση «Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης στη νεότερη εποχή, 1492-1950», που πραγματοποιήθηκε στις 25 και 26 Ιουνίου, στους χώρους του Διεθνούς Πανεπιστημίου Ελλάδας, στη Θεσσαλονίκη. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της συνάντησης δεκαπέντε νεότεροι αλλά και καταξιωμένοι ιστορικοί από πανεπιστήμια της Ελλάδας, της Ευρώπης, του Ισραήλ και των ΗΠΑ παρουσίασαν και συζήτησαν τα πορίσματα της έρευνάς τους ανιχνεύοντας άγνωστες όψεις και προσφέροντας νέες ερμηνείες για την κοινότητα που συγκροτούσε το πολυπληθέστερο κέντρο του σεφαραδίτικου εβραϊσμού.

Στις εισηγήσεις τους οι ομιλητές εστίαστηκαν στο ζήτημα της διαμόρφωσης της ιστορικής συνείδησης των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, ανέδειξαν τις ερμηνευτικές δυνατότητες που προσφέρουν νέα σώματα πηγών, διερεύνησαν παραγνωρισμένες ιστορικές περιόδους και διαπραγματεύθηκαν τις σχέσεις των Εβραίων με τη Δύση και το οθωμανικό και ελληνικό κράτος.

Ειδικότερα, ο Devin Naar (Πανεπιστήμιο Ουάσιγκτον, Σιάτλ) επικεντρώθηκε στην παρουσίαση μιας σειράς, ξεχασμένων σήμερα, τοπικών Εβραίων ιστορικών, οι οποίοι στα τέλη του δεκάτου ενάτου αιώνα συνδιαλέχθηκαν κριτικά με την εβραϊκή ιστοριογραφία της Δύσης και φιλοτέχνησαν την εικόνα της Θεσσαλονίκης ως «μητέρας πόλης του Ισραήλ». Από τη μεριά του, ο Shmuel Rafael, από το Πανεπιστήμιο Μπαρ-Ιλάν, φιλοτέχνησε μια ιστορική προσωπογραφία του τελευταίου εκπροσώπου αυτής της μακράς αλυσίδας λογίων Εβραίων, του Μιχαήλ Μόλχο, παρουσιάζοντας το ιδιότυπο ιστορικό και εθνογραφικό του έργο πριν και μετά τον πόλεμο.

Οι πρώτοι αιώνες εγκατάστασης και παρουσίας των σεφαραδίτων Εβραίων στη Θεσσαλονίκη απασχόλησε μια δεύτερη ομάδα ομιλητών, μεταξύ των οποίων την Nukhet Varlik (Πανεπιστήμιο Rutgers, Ν. Τζέρσεϊ) η διερεύνησε το χαρακτήρα των εντάσεων και τους τρόπους συνδιαλλαγής των Εβραίων με την οθωμανική εξουσία καθόλη τη διάρκεια του 16ου και 17ου αιώνα, μέσα από μια ανάγνωση των επιδημιών χολέρας που χτυπούσαν συστηματικά την πόλη και ειδικότερα τους φημισμένους Εβραίους κατασκευαστές τούχας.

Τις διαθέσιμες των μελών της εβραϊκής κοινότητας, μια ιδιαίτερα πλούσια πηγή για τη μελέτη των οικογενειακών σχέσεων,

Ο Σπύρος Κακουριώτης είναι δημοσιογράφος

Εβραίοι φρουτέμποροι της Θεσσαλονίκης, αρχές του 20ού αιώνα. Συλλογή Γιάννη Μέγα

του υλικού πολιτισμού και των νοοτροπιών που διαμόρφωναν την καθημερινή ζωή των Θεσσαλονικίων Εβραίων, ανέδειξε στη δική του ομιλία ο Yaron Ben Naeh, από το Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ, ενώ ο ερευνητής του Χάρβαρντ Avner Ben Zaken ανέδειξε τον χαρακτήρα της πόλης κατά τον 17ο αιώνα όχι μονάχα ως ασφαλούς καταφυγίου όσων διώκονταν από την Ιερά Εξέταση αλλά και ως πνευματικού κέντρου, σημείου επαφής των επιστημονικών δικτύων της Δύσης με εκείνων της Ανατολής.

Την πιο άγνωστη περίοδο της ιστορίας των Εβραίων της πόλης, το «μακρύ 18ο αιώνα», επιχειρήσαν να φωτίσουν οι ανακοινώσεις των Eyal Ginio (Εβραϊκό Πανεπιστήμιο, Ιερουσαλήμ) και Dilek Akyalcin (EHESS, Παρίσι), αναδεικνύοντας παράλληλα τη σημασία των οθωμανικών πηγών για τη μελέτη της κοινότητας. Ο πρώτος, ξεκινώντας από την ανάλυση των τοπικών οθωμανικών δικαστικών αρχείων, παρουσίασε τους τρόπους με τους οποίους το οθωμανικό κράτος αντιμετώπισε τους Εβραίους κατόχους ξένης υπηκοότητας, ενώ η δεύτερη, βασισμένη σε μια ποσοτική επεξεργασία της άγνωστης οθωμανικής απογραφής του 1845, επεχείρησε να προσφέρει μια σφαιρική εικόνα της εβραϊκής κοινότητας στα μέσα του 19ου αιώνα.

Τον εκσυγχρονισμό της κοινότητας κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο και τις πολλαπλές όψεις που είχε αυτός, καθώς και τον σύνθετο χαρακτήρα της μετάβασης από την Αυτοκρατορία στο ελληνικό έθνος-κράτος ανέδειξαν μια σειρά ερευνητές στις παρουσιάσεις τους. Ο Cengiz Sisman (Πανεπιστήμιο Furman, Ν. Καρολίνα) διαπραγματεύθηκε τις απόπειρες Αμερικανών ιεραποστόλων να προσπλυσίσουν τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης ως μια πρώιμη στιγμή συνάντησης των Εβραίων με τη

Δύση. Η Paula Daccarett, από το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, ανίχνευσε στην ιστορία της κατασκευής του νοσοκομείου Χιρς την ανάδυση μιας νέας κοινοτικής ελίτ, τη διάχυση νέων αντιλήψεων περί υγιεινής, καθώς και τη διάδοση ενός νέου αισθήματος συμμετοχής στα κοινά. Τέλος, ο Πάρις Παπαμήχος Χρονάκης, διδάσκων στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, στη δική του εισήγηση ανέλυσε τους προβληματισμούς για το μέλλον της Θεσσαλονίκης αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους ως μια κρίσιμη στιγμή αλλαγής των εθνοτικών ιεραρχιών μεταξύ των Ελλήνων και των Εβραίων εμπόρων της πόλης.

Η πρώτη ημέρα της συνάντησης έκλεισε με την ομιλία του διεθνούς φήμης καθηγητή σεφαραδίτικης ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Stanford Aron Rodrigue, ο οποίος στάθηκε σε κομβικές στιγμές της ιστορίας των Εβραίων της πόλης, προκειμένου να τεκμηριώσει τη σημασία της για τη μελέτη

ευρύτερων ιστορικών φαινομένων, όπως είναι οι μετακινήσεις πληθυσμών ή η επιρροή της Δύσης στην Οθωμανική Ανατολή.

Ακόμη, η διημερίδα αυτή πλαισιώθηκε από μια συζήτηση στρογγυλής τραπέζης, κατά τη διάρκεια της οποίας οι ιστορικοί Έφη Αβδελά, Francesca Trivellato, Αντώνης Μόλχο και Ρένα Μόλχο επικεντρώθηκαν στους λόγους για τους οποίους η ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης δεν έχει έως τώρα αποτελέσει αντικείμενο μελέτης από τους Έλληνες ιστορικούς, ενώ παράλληλα υπογραμμίστηκε η σημασία που έχει για την ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της εβραϊκής διασποράς, αλλά και του ευρύτερου χώρου της Μεσογείου.

Η συνάντηση του Διεθνούς Πανεπιστημίου ολοκληρώθηκε με την παρουσίαση της βάσης δεδομένων οπτικοακουστικών μαρτυριών Ελλήνων Εβραίων επιζώντων του Ολοκαυτώματος που συγκρότησε η Ομάδα για τη Μελέτη της Ιστορίας των Εβραίων της Ελλάδας. Η βάση αυτή συγκεντρώνει και ταξινομεί στοιχεία από 1.022 συνεντεύξεις 853 Εβραίων της Ελλάδας, προσφέροντας με τον τρόπο αυτό στον ερευνητή αλλά και σε κάθε ενδιαφερόμενο ένα πολύτιμο εργαλείο για την κατανόηση του σημαντικότερου γεγονότος στην ιστορία του ελληνικού και ειδικότερα του σαλονικιώτικου εβραϊσμού.

Η συνάντηση «Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης στη νεότερη εποχή, 1492-1950» συνδιοργανώθηκε από το Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδας, την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, τον δήμο της πόλης και τον Οργανισμό «Θεσσαλονίκη 2012», το Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ, το Ινστιτούτο Ben Zvi, το Ίδρυμα Misgav Yerushalayim και το περιοδικό Jewish History, το οποίο πρόκειται να δημοσιεύσει τα κείμενα των εισηγήσεων που παρουσιάστηκαν σε ειδικό τεύχος αφιερωμένο στην ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης.

ΑΥΓΗ ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

Καλοκαιρινή γιορτούλα της «Εποχής»

Η «Εποχή», η αγαπημένη μας εφημερίδα, και οι άνθρωποί της, οι διαλεκτοί σύντροφοι και συντρόφισσες που τόσα χρόνια έχουμε συμπορευτεί μαζί, μας καλούν σε μια μικρή γιορτή. Εκεί, στον όμορφο κήπο του Συλλόγου Αρχαιολόγων (Ερμού 134-135), η «Εποχή» λοιπόν μας καλεί να συναντηθούμε, να αποχαιρετιστούμε —για λίγο, όσο κρατάνε οι μικρές καλοκαιρινές διακοπές. Με δροσερά ποτά και ζεστές κουβέντες, με τη συντροφιά μουσικής, την Τετάρτη 25 Ιουλίου, μετά τις 9 μ.μ.

